

SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA SABORSKIH ZASTUPNIKA I ČLANOVA VLADE REPUBLIKE HRVATSKE 2000-2003.

Davorka Budimir

*Doktorski studij Hrvatski politički
sustav i upravljanje
Fakultet političkih znanosti, Zagreb*

Prethodno priopćenje

Primljeno: svibanj 2007.

Sažetak Rad analizira sociodemografska obilježja saborskih zastupnika u četvrtom mandatnom razdoblju (2000-2003) i članova Vlade (2000-2003), na osnovi provedenog anketnog istraživanja. Nedostatak empirijskih istraživanja hrvatske političke elite u razdoblju od 1990. godine do danas glavni je razlog što se ne može sa sigurnošću utvrditi koji su mjerljivi pokazatelji promjena u njihovoj socijalnoj strukturi i kretanju. Analiza sociodemografskih obilježja zastupnika i članova vlade metoda je boljeg razumijevanja promjena u strukturi, a podaci o spolu, dobi, te vrsti i stupnju obrazovanja nekih specifičnosti hrvatske političke elite. Sociodemografske osobine roditelja anketiranih zastupnika i članova vlade pokazale su da su pripadnici političke elite kroz angažman u politici pronašli uspješan kanal socijalne promocije. Rezultati su pokazali da je visoka politika privilegija pretežno visokoobrazovanih muškaraca starijih od 40 godina, sa završenim studijem društvenih znanosti, uz evidentan manjak žena i mladih u politici.

Ključne riječi politička elita, sociodemografska obilježja političara, politička vlast i socijalna promocija, rodna struktura političke elite

1. Predmet i pristup

Anketom koja je provedena u proljeće 2003. godine istražena su sociodemografska obilježja te politički stavovi i pozicija saborskih zastupnika i članova 8. vlade Republike Hrvatske u mandatnom razdoblju 2000-2003. godine.

Saborski zastupnici, članovi Vlade te pojedinci imenovani političkim odlukama na visoke pozicije u izvršnoj vlasti ili u javnim tvrtkama pripadnici su političke elite. Politička elita određena je kao tehnički (pozicijski) pojam, a njezina je glavna osobina velika količi-

na (političke) moći koja je koncentrirana u rukama malog broja pojedinaca.

Razvijena, moderna posrednička demokracija svojstvena suvremenim društvima marginalizira odlučivanje građana svodeći ga na izbore svakih nekoliko godina, koji u pravilu nisu lepeza poželjnih mogućnosti, nego izbor unaprijed ponuđenih varijanti. U razdoblju između dvaju izbora društvom vladaju političke elite, koje su ostvarile minimalno pedeset posto glasova i time osigurale stopostotnu vlast. Elitiističko poimanje društvene moći polazi od teze o dualizmu u društvu; s jedne strane djeluje vladajuća manjina, a s druge većina kojom se vlada.

Max Weber odredio je moć kao vjerojatnost da pojedinac ili grupa provedu svoju volju usprkos otporu drugih, a javlja se u dva osnovna oblika, kao vlast ili kao sila. Vlast je vjerojatnost da će pojedinac ili grupa poslušati naredbu određenog sadržaja. Moderna je država organizacija vlasti koja polaže pravo na legitimnu uporabu sile u okviru vlastite nadležnosti. Vlast uključuje upravni i pravni poredak, koji se može mijenjati na zakonit način, te uspostavlja politički autoritet u okviru teritorijalne nadležnosti. Teorije elita nastoje definirati raspodjelu društvene moći smatrajući da je moć monopolizirana u rukama manjine.

Klasične teorije elita, utemeljene na radovima Vilfreda Pareta i Gaetana Mosce, ističu prirodne razlike među ljudima (sposobnost, inventivnost, inteligencija) i neizbježnost postojanja elita.

Demokratske teorije elita naglašavaju pripadnost na temelju statusa i moći u društvu, a promovirali su ih Manheim, Schumpeter i Kelar, dok je kritičku teoriju elita utemeljio Wright

Mills. Karl Manheim u svojim je postavkama određenja elita pošao od tri temeljna načela demokracije: potencijalne ontološke jednakosti svih članova društva, priznavanja životne samosvijesti dijelova društva i postojanja elita te metode izbora elita. Demokratsko društvo karakteriziraju četiri procesa: a) proces povećanja broja elita koje sudjeluju u raspodjeli društvene moći, b) elite prestaju biti ekskluzivne jer je ulazak omogućen svima koji poštuju postavljena pravila igre, c) načelo odabira elita mijenja se prema doprinosu ili učinku, a ne prema podrijetlu, bogatstvu ili vlasništvu, što je karakteriziralo ranije poretke i d) dolazi do promjena u sastavu elite, tj. do tzv. "negativne selekcije elita" koja podrazumijeva nemogućnost novoformiranih elita da se uzdignu do vrhunskih ostvarenja.

Kritička teorija elita, kroz radove W. Millsa, smatra da razlike u stupnju moći između elite i mase treba tražiti izvan prirodnih razlika, koje su potencirali Pareto i Mosca smatrajući da se one nalaze u institucionalnim, ali i u tehničkim i organizacijskim razlozima. Mills smatra da oni na vrhu hijerarhije uvijek raspolažu s najviše moći. Osim toga elita uvijek predstavlja čvrstu i kompaktnu političku grupu koja ima jaku unutarnju organizaciju, uz osobine pojedinaca poput sposobnosti, inventivnosti i kompetentnosti. Za razliku od elite masa je apatična i nezainteresirana većina, manje sposobna, neinventivna i neorganizirana, koja spremno i pasivno prihvaća sve odluke koje donosi elita.

Zaključno, većina autora koji su istraživali elite slažu se oko sljedećih postavki: politička je elita (određena kao manjina nadređena ostatku društva nastala posebnim odabirom) manjina koja ima više moći od ostalih čla-

nova društva; drugo, postojanje političke elite društvena je neminovnost zbog obilježja koja nameće suvremeno društvo; treće, politička elita ima odlučujući utjecaj jer utječe na cjelokupan politički život neke zajednice.

Moderne političke elite, uz pomoć specifičnih znanja i vještina što ih posjeduju te tehnologije koja im je na raspolaganju, moraju imati viziju i strategije djelovanja kako bi artikulirale velik broj pojedinačnih želja i interesa te ih preobrazile u zajednički cilj stvaranja pozitivnog okruženja za dobrobit cijele zajednice.

Pojedini autori, poput Putnama (1976: 30), smatraju da elite imaju neka posebna obilježja koja ih bitno razlikuju od ostatka populacije. Tu je uključio interes, obrazovanje, obiteljsko podrijetlo, starost, spol i religioznost. Po njegovu mišljenju, osnovna su obilježja političke elite zapadnih demokracija socijalna homogenost, personalna interakcija, solidarnost te institucionalni i socijalni kontekst. Regrutacija ili kruženje elita za političke dužnosti vrše se prvenstveno kroz političku stranku, a za funkcije u visokim upravnim strukturama kroz obrazovanje na elitnim sveučilištima.

Istraživanja parlamentarne elite u razvijenim demokracijama pokazala su da one imaju privilegiran položaj, da je razina samoregrutacije visoka, da pojedinci često prelaze iz jedne elite u drugu te da su sličnoga obrazovnog podrijetla. Istražujući stupanj obrazovanja konzervativaca u britanskom parlamentu kroz nekoliko ciklusa, G. Borthwick (Haralambos, 2002: 588-596) pokazao je da njih 44% ima diplomu Oxforđa ili Cambridgea.

Postsocijalističke elite po svojim su obilježjima drugačije od elita zapadnih

demokracija prema nekoliko pokazatelja: stupnju obrazovanja, obiteljskom podrijetlu i sociodemografskim obilježjima. One su uglavnom sastavljene od pojedinaca koji su se politički socijalizirali u periodu socijalizma, a to u novim uvjetima tržišne utakmice i političkih borbi ozbiljno ograničava učinkovitost njihova političkog djelovanja.

John Higley (1998: 5) pokazao je da s propašću komunističkih poredaka dolazi do bitnih promjena u strukturi političke elite u tim državama. Prvo, nestala je čvrsta, centralizirana partijska struktura i pojavile su se druge elite u vojsci, državnoj upravi, medijima i drugim centrima moći. Drugo, došlo je do promjena u ideološkim obrascima, pa su se pojavila različita mišljenja o istim pitanjima, koja su se morala rješavati kompromisima unutar postavljenih pravila igre.

2. Politička elita u Hrvatskoj od 2000. do 2003. godine

Sa završetkom prvih višestranačkih izbora 1990. godine započela je faza demokratske tranzicije koja je neprekidno trajala do 2000. godine, a obilježila ju je mirna smjena socijalističkog poretka i komunističke vlasti, uspostava tržišnoga gospodarstva i formiranje političke elite sastavljene dijelom od reformiranih komunista, koji su počeli djelovati u oporbi, a dijelom od novih političara regrutiranih iz redova dotadašnje oporbe (prvenstveno HDZ-a). Period tranzicije bio je bitno određen ratom i ratnim posljedicama, ulogom i pozicijom koju je imao hrvatski predsjednik te loše organiziranom oporbom.

Druga mirna smjena vlasti, 3. siječnja 2000. godine, bila je početak tzv. druge faze demokratizacije hrvatskog društva, koju je obilježio proces djelo-

mične konsolidacije temeljen na poštivanju općih građanskih i ljudskih prava i sloboda. Prvi je put od hrvatske neovisnosti formirana koalicijska vlada više političkih stranaka, a konstituirana je i ozbiljna parlamentarna oporba. Na političkoj pozornici uspostavljeni su novi odnosi među političkim akterima, koji mijenjaju uloge. Vladajuća elita do 2000. godine (HDZ) prvi put u novijoj hrvatskoj povijesti postaje oporba, suočena s novim stanjem, potrebom stranačke konsolidacije i pozicioniranjem na stranačkoj sceni. Političke stranke koje su do 2000. godine bile u oporbi zauzimaju vladajuće pozicije, ali u novoj situaciji koalicijskog vladanja i međusobnih odnosa za koje nije postojao unaprijed određen model i obrazac djelovanja.

Osobine su hrvatske političke elite homogenost i trajnost, u smislu da su političkoj pozornici uskraćena nova lica ili pojedinci koji su uspijevali izbiti na vrh stranačkih lista i tako omogućiti smjenu generacija koje neće biti opterećene političkom prošlošću.

Hrvatska, koja želi imati moderan demokratski poredak, ne može bez političke elite. Jesu li predstavnici hrvatske političke elite u periodu od 2000. do 2003. godine imali ili jesu li težili imati obilježja koja su svojstvena razvijenim demokracijama i njihovim elitama? Jesu li politiku doživljavali kao svoj profesionalni poziv i izazov? Jesu li imali osobine koje se od njih očekuju, poput strasti (u smislu strasne predanosti politici kao poslu), odgovornosti i sposobnosti pragmatičnog mišljenja?

Ciljevi istraživanja bili su višestruki. Nastojala sam utvrditi sociodemografska obilježja ispitanika, razumijevanje i prakticiranje zastupničke i ministarske uloge te utjecaj profesionalnog profila

na to, načine regrutacije za zastupničku ulogu, važnost zastupničke uloge za regrutaciju na funkcije u izvršnoj vlasti, političke stavove i uvjerenja zastupnika i članova Vlade u dimenzijama koje definiraju hrvatski politički prostor te utjecaj zastupničke i ministarske uloge na njihov socioekonomski položaj.

U skladu s predmetom i ciljevima istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze: sociodemografska obilježja hrvatskih zastupnika i članova Vlade razlikuju se od obilježja parlamentaraca u zapadnim demokracijama, saborski su zastupnici prije preuzimanja te dužnosti bili politički aktivni i vrlo bliski vodstvu stranaka iz kojih dolaze, članovima Vlade važnija je posebna stručna kvalifikacija od stranačkog angažmana, funkcija saborskog zastupnika "odskočna je daska" za daljnju profesionalnu političku karijeru.

3. Metodologija istraživanja

Glavni instrument istraživanja bio je strukturirani anketni upitnik s 30 pitanja zatvorenog tipa, koji je sadržavao nominalne i intervalne skale. Upitnik je uključio sljedeće varijable: a) sociodemografske: spol, dob, socioprofesionalni status, stupanj obrazovanja ispitanika i njihovih roditelja; b) vrijednosne varijable; c) varijable za ispitivanje nekih oblika ponašanja kao što je radni angažman, članstvo i aktivnost u političkim strankama i udrugama te obiteljska komunikacija. Zbog komparacije rezultata u anketni je upitnik uključeno nekoliko pitanja koja su bila postavljena u ranijim istraživanjima (ur. Kasapović, 2001: 237-360), dok su neka pitanja bila u skladu s trenutnom političkom situacijom (npr. ciljevi hrvatske politike).

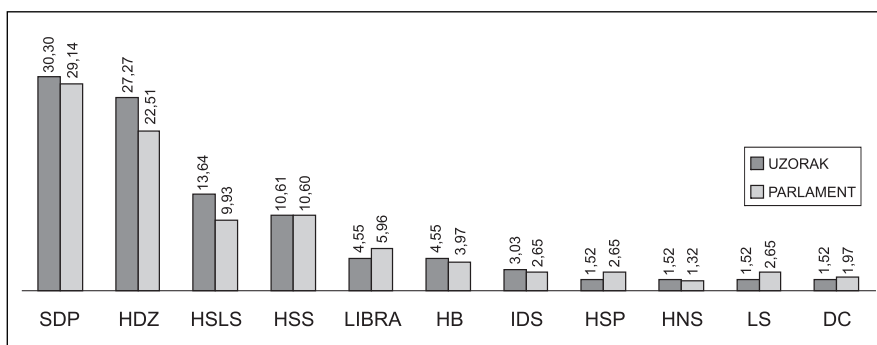
Uzorak je uključio **71 (47,02%)** od ukupno 151 zastupnika u Hrvatskom saboru (mandatno razdoblje 2000-2003) i **19 (79,16%)** od ukupno 24 člana 8. vlade. Ti su rezultati iznad uobičajenog prosjeka, koji se kreće oko jedne trećine (Jović, 1993: 54) prema iskustvima drugih istraživača.

Struktura anketiranih reprezentativna je u odnosu na sastav Sabora i Vlade prema svim pokazateljima. Stranačka pripadnost ispitanih zastupnika bila je sljedeća: od 71 zastupnika njih 66 istaknulo je da su članovi političkih stranaka, i to 20 (30,30%) zastupnika izjasnilo se da su članovi SDP-a, 18 (27,27%) da su članovi HDZ-a, 9 (13,64%) da su iz HSLs-a, 7 (10,61%) iz HSS-a, 3 (4,55%) iz Libre, 4 (4,55%)

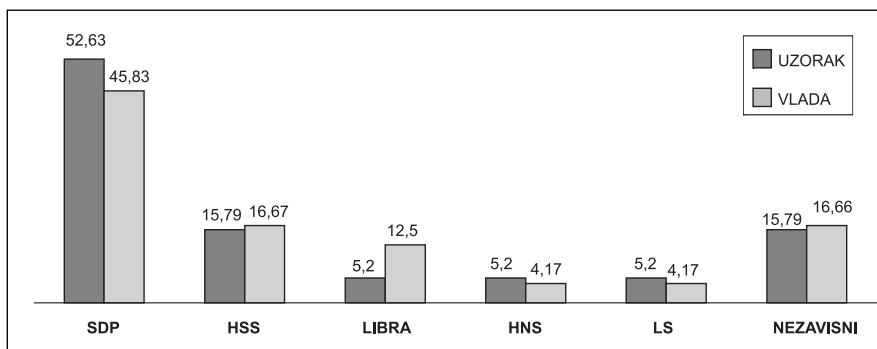
iz HB-a, 2 (3,03%) iz IDS-a te po 1 (1,5%) iz HSP-a, HNS-a, LS-a i DC-a. U usporedbi sa stranačkom pripadnošću četvrtog saziva Sabora SDP je imao 29,14%, HDZ 22,51%, HSS 10,60%, HSLs 9,93%, Libra 5,96%, HB 3,97%, IDS, HSP, LS sa po 2,65%, DC 1,97% i HNS sa 1,32%.

Stranačka pripadnost ispitanih članova Vlade bila je sljedeća: od 19 anketiranih njih 10 (52,63%) bili su članovi SDP-a, 3 su bila članovi HSS-a (15,79%), 3 su bila (15,79%) nezavisni kandidati te po jedan (5,26%) iz HNS-a i LS-a. Stvarna je struktura Vlade sljedeća: 11 (45,83%) članova je iz SDP-a, 4 (16,66%) iz HSS-a, 4 (16,66%) nezavisna, 3 (12,50%) iz Libre, 1 (4,1%) iz HNS-a i 1 (4,1%) iz LS-a.

Slika 1. Stranačka pripadnost ispitanika i saborskih zastupnika – usporedba (u %)

Slika 2. Stranačka pripadnost ispitanika i članova Vlade – usporedba (u %)

4. Sociodemografska obilježja

Sociodemografska obilježja uobičajen su parametar u društvenim istraživanjima kojim se istražuju spol, dob te stupanj i vrsta obrazovanja anketiranih i njihovih roditelja.

4.1. Zastupnici u parlamentu

Anketirano je **12 (16,90%) žena** i **59 (83,10%) muškaraca**. U strukturi Sabora bile su 34 (22,5%) žene i 117 (77,5%) muškaraca, što znači da je na anketu odgovorilo 35,3% svih zastupnika i 50,43% zastupnika.

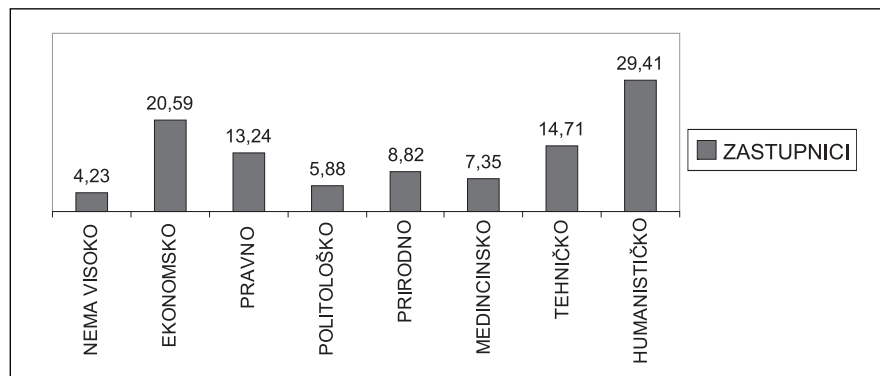
S obzirom na dob anketiran je 1 (1,41 %) zastupnik do 30 godina starosti, 8 (11,27%) zastupnika između 31 i 39 godina, 44 (62%) između 40 i 49 godina, 15 (21,10%) između 50 i 59 godina te 3 (4,3%) zastupnika starija od 60 godina. U strukturi 4. saziva Sabora zastupnika do 30 godina bilo je 1,97%, onih između 30 i 39 godina 10,66%, onih od 40 do 49 godina 50,30%, onih između 50 i 59 godina 27,8% te onih starijih od 60 godina 9,27%. Izrazito visok postotak anketiranih u dobi je između 40 i 49 godina, 62%.

U analizi sva četiri saziva Sabora od 1990. do 2000. godine prema dob-

noj strukturi u trenutku ulaska u parlament vidljivo je da su najslabije zastupljeni mladi do 30 godina. U prvom sazivu 1990. godine nije bilo zastupnika iz te dobne skupine, u sazivu 1992. godine oni su činili 1,5%, u trećem sazivu 1995. godine 1,6%, dok su u četvrtom sazivu 2000. godine činili svega 1,98% svih zastupnika. Zastupnici iz dobne skupine od 40 do 49 godina najviše su bili zastupljeni u prvom sazivu 1990. godine, kada su činili 41,2% ukupne strukture i prilikom druge smjene vlasti 2000. godine, kada ih je bilo više od 53% (Ilišin, 2001: 42-67). Prosječna starost zastupnika u trenutku formiranja parlamenta bila je 47 godina u prvom sazivu, 48 u drugom, 49 u trećem i 47 u četvrtom sazivu. Prosječnu starost uzorka nije bilo moguće utvrditi jer pitanje o godini rođenja nije bilo postavljeno.

Obrazovna struktura anketiranih pokazala je da samo 3 zastupnika (4,23%) nemaju visoko obrazovanje, dok ostatak ispitanika, njih 68 (95,77%) ima visoko obrazovanje, i to sljedećeg profila: 20 (29,41%) ispitanika završilo je neki od studija na Filozofskom fakultetu (profesori jezika, sociologije, filozofije, pedagogije, psihologije), 14

Slika 3. Područje visokog obrazovanja – zastupnici (u %)

je ekonomista (20,59%), 10 ispitanika stručnjaci su za tehničke znanosti (14,71%), 9 (13,24%) ispitanika su pravnici, 6 (8,82%) ispitanika stručnjaci su za prirodne znanosti, 5 (7,35%) ispitanika je iz medicinske struke i 4 (5,88%) ispitanika su politolozi.

Ako se promatra stvarni stupanj obrazovanja, u strukturi su 123 (81,46%) zastupnika bila visokoobrazovana (VSS i više), od čega je njih 16 magistriralo, a 24 su doktoriralo. Prema vrsti visokoškolskog obrazovanja njih 20 (16,26%) bili su pravnici, 17 (13,82%) ekonomisti, 11 (8,94%) politolozi, 35 (28,46%) ispitanika završilo je neki od studija na Filozofskom fakultetu, 16 (13,01%) ispitanika završilo je tehnički fakultet, 14 (11,38%) ispitanika stručnjaci su za prirodne znanosti, a 10 (8,13%) ispitanika je iz medicinske struke.

Uspoređujući uzorak i stvarnu strukturu, možemo zaključiti da su zastupnici iz ekonomske struke više zastupljeni u anketama (20,59%), dok ih je u Saboru 13,82%. Zastupnici iz pravne struke pokazali su slabiji interes za anketu, naime u uzorku su zastupljeni s 8,82%, a u Saboru ih ima 16,26%. Ostale su struke reprezentativne u usporedbi uzorka i stvarne strukture.

Iz obrazovnog profila zastupnika vidljivo je da su najviše zastupljeni humanistički profili, što navodi na zaključak da u politiku ulaze pojedinci koji češće dolaze iz javnog sektora (obrazovne ustanove, kulturne ustanove, bolnice i sl.), odnosno da u politiku vrlo rijetko ulaze ljudi iz biznisa i gospodarstva te slobodnih profesija. Četrdeset devet ispitanika (69,00%) odgovorilo je da se dodatno obrazovalo nakon završenoga redovitog školovanja,

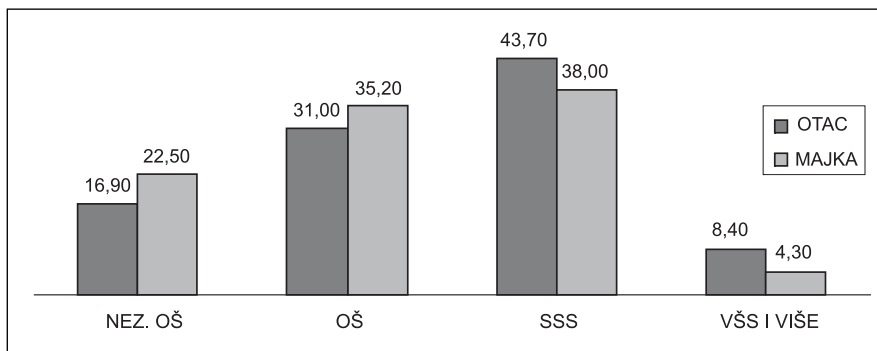
dok 22 ispitanika (31,00%) nisu dodatno ulagala u svoje obrazovanje.

Pokazatelj o dodatnom obrazovanju ukazuje na tendenciju uključivanja suvremenih trendova koji se odnose na potrebu stalnog i kontinuiranog ulaganja u obrazovanje nakon redovitog školovanja. Moderna društva i brz razvoj znanosti te uvođenje novih tehnologija prisiljavaju svakog pojedinca na stalno učenje. Analizirajući stupanj obrazovanja kroz sva četiri saziva Sabora, vidljivo je da je postotak visokoobrazovanih veći od 80%; u prvom sazivu taj je postotak iznosio 86,2% (sa VŠS čak 96,2%), u drugom sazivu 82,6% (sa VŠS 89,1%), u trećem sazivu 1995. godine 81,9% (sa VŠS 86,6%).

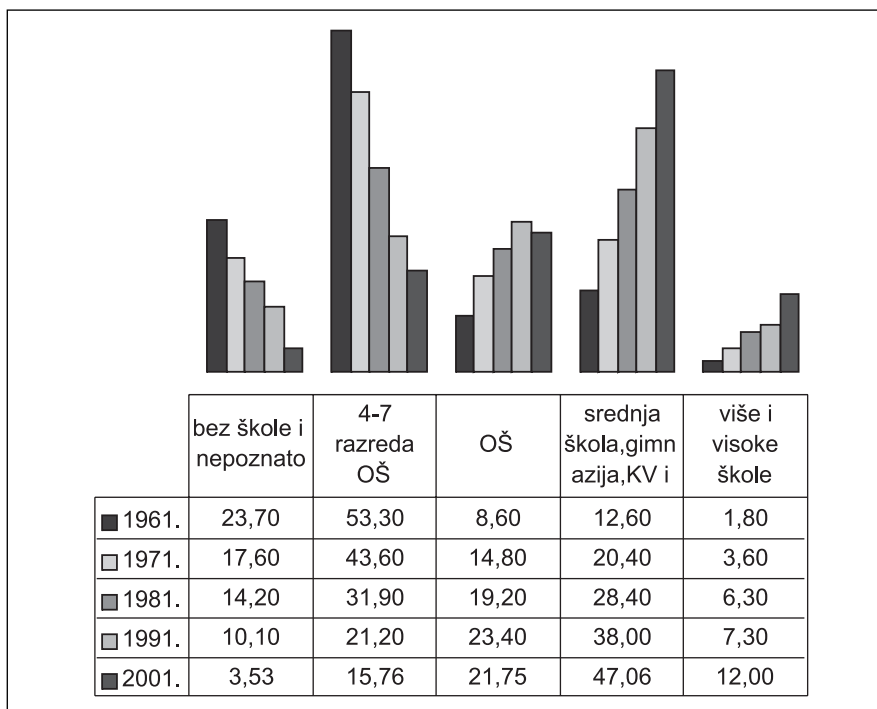
Istraživanje je uključilo i stupanj obrazovanja roditelja ispitanika. Podaci se ne mogu uspoređivati s dosadašnjim istraživanjima jer se to obilježje nije istraživalo. Kad je riječ o stupnju obrazovanja majki, samo su 3 (4,3%) bile visokoobrazovane, 16 ih nije završilo osnovnu školu (22,5%), završenu osnovnu školu imalo je njih 25 (35,2%), dok je 27 (38,00%) imalo završenu srednju školu. Očevi su prema rezultatima ankete imali uglavnom viši stupanj obrazovanja od majki. Visoku stručnu spremu imalo je njih 6 (8,4%), 12 ih nije završilo osnovnu školu (16,9%), 22 (31%) završila su osnovnu školu, a 31 (43,7%) srednju školu.

Ukupno gledano, izuzetno visok postotak odgovora otpada na nezavršenu osnovnu školu i završenu osnovnu školu, čak 48,4% za očeve i 57,7% za majke, što je pokazatelj stupnja obrazovanja hrvatskog društva u proteklom periodu. Radi bolje usporedbe u nastavku donosim sliku koja prikazuje rezultate popisa stanovništva starijeg od 15 go-

Slika 4. Najviše završeno obrazovanje roditelja – zastupnici (u %)

Slika 5. Stanovništvo starije od 15 godina prema stupnju obrazovanja (u %)

Izvor: Statistički ljetopis 2001: 90 i www.dzs.hr

dina prema najvišoj završenoj školi u razdoblju od 1961. do 2001. godine.

Stupanj obrazovanja stanovništva pokazuje da članovi parlamenta bitno odskakuju od prosjeka jer su obrazovaniji od ukupne populacije. Kada uspoređujemo odgovore o obrazovanju ispita-

nika i njihovih roditelja, generalno zaključujemo da su zastupnici obrazovaniji od svojih roditelja. S obzirom na to da je samo 8,4% očeva i 4,3% majki bilo visokoobrazovano, možemo zaključiti da anketirani predstavnici političke elite ne dolaze iz viših društvenih slo-

jeva po obiteljskom podrijetlu, nego da dolaze iz srednjih i nižih slojeva. Prema kriterijima modernih teoretičara, oni predstavljaju tek prvu generaciju koja ima osobine društvene elite.

4.2. Članovi Vlade

Od 24 člana Vlade na anketu je odgovorilo njih **19** ili **79,61%**. Anketirano je 16 (84,21%) muškaraca i 3 žene (15,79%). U strukturi 8. vlade bile su 4 (16,66%) žene i 20 (83,34%) muškaraca.

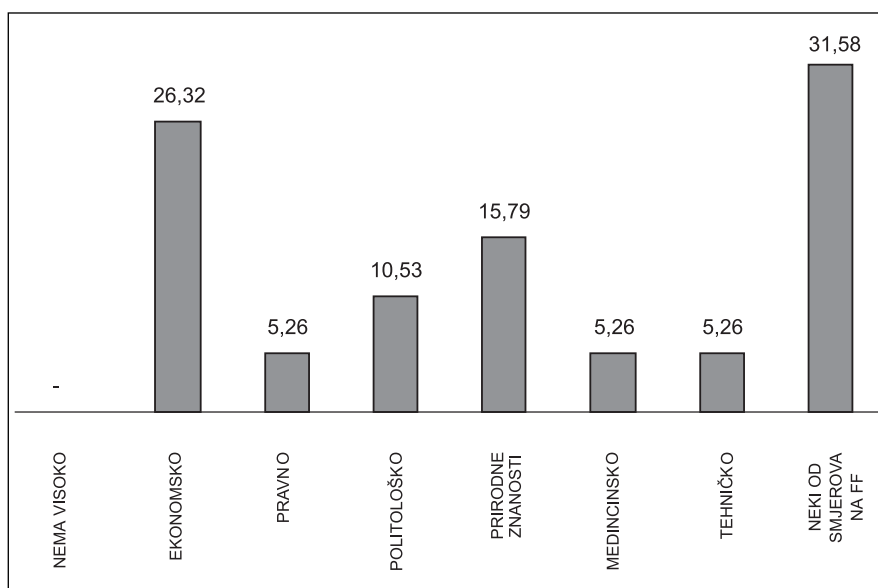
S obzirom na dob anketirana su 2 člana (8,69%) u dobi od 31 do 39 godina, 9 članova (39,13%) u dobi od 40 do 49 godina i 8 članova (42,11%) u dobi od 50 do 59 godina. Prosječna starost članova Vlade u trenutku stupanja na dužnost iznosila je 46,5 godina. Prema tom podatku, članovi Vlade bili su u prosjeku godinu dana mlađi od saborskih zastupnika u trenutku preuzimanja dužnosti.

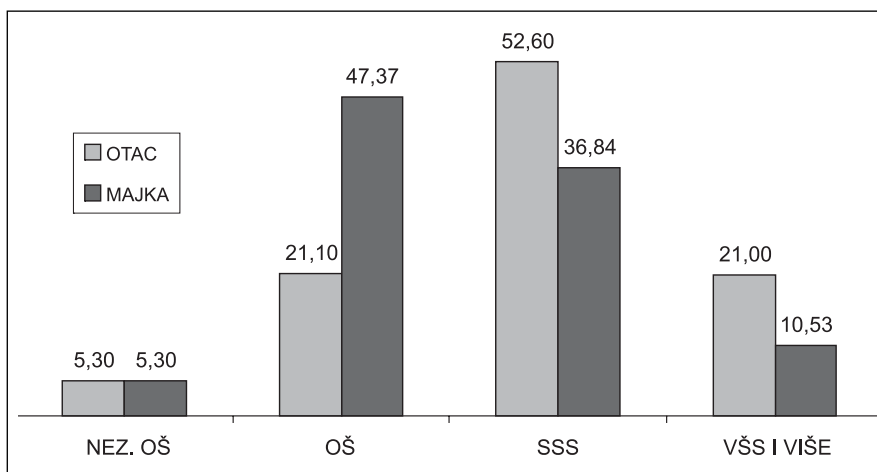
Prema stupnju obrazovanja svih 19 članova imalo je visoko obrazovanje, i to sljedećih profila: 5 članova (26,32%) ekonomski su stručnjaci, 6 članova (31,58%) stručnjaci su za neki od smjera na Filozofskom fakultetu, 3 člana (15,79%) stručnjaci su za prirodne znanosti te po jedan (5,26%) stručnjak za pravne, prirodne i tehničke znanosti.

Dodatno se obrazovalo njih 17 ili čak 89,5% ispitanika, što pokazuje pozitivan trend potrebe stalnog obrazovanja i ulaganja u znanje.

Ispitivanje stupnja obrazovanja roditelja anketiranih članova Vlade donosi sljedeće rezultate. Osnovnu školu nije završila 1 majka (5,30%) i 1 otac (5,30%). Završenu osnovnu školu imalo je 9 (47,41%) majki i 4 (21,10%) oca. Završenu srednju školu imalo je 7 (36,84%) majki i 10 (52,60%) očeva, a visoko obrazovanje imale su 2 (10,53%) majke i 4 (21%) oca.

Slika 6. Područje visokog obrazovanja – članovi Vlade (u %)

Slika 7. Najviše završeno obrazovanje roditelja – članovi Vlade (u %)

Analiza stupnja obrazovanja anketiranih članova Vlade pokazuje da za razliku od saborskih zastupnika svi imaju visoko obrazovanje. Prema profilu visokoškolskog obrazovanja vidljivo je da ima više ekonomista, pravnika i politologa. Značajan je udio humanističkih profila, što je ranije objašnjeno tezom da se u politiku aktivno uključuju pojedinci koji dolaze iz javnog sektora, češće od onih koji dolaze iz drugih gospodarskih grana. Veći postotak dodatnog obrazovanja nakon redovitog školovanja pokazuje da su za visoke izvršne funkcije potrebna dodatna znanja i vještine. Evidentno je da članovi Vlade potječu iz obrazovnijih društvenih slojeva, u kojima su i očevi i majke imali viši stupanj obrazovanja, za razliku od roditelja anketiranih saborskih zastupnika.

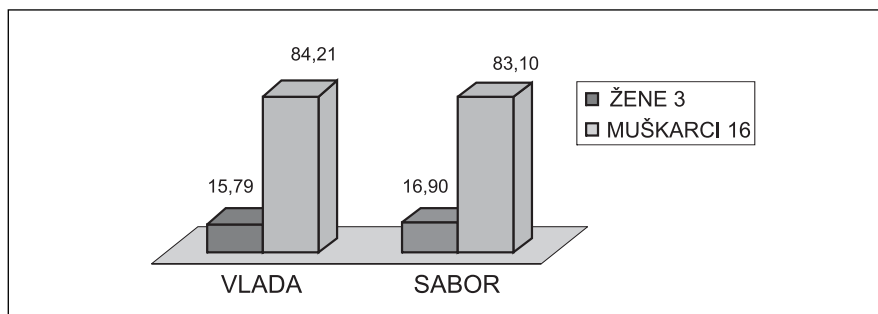
4.3. Usporedna analiza sociodemografskih obilježja

U ovom poglavlju donosim usporedni prikaz sociodemografskih obilježja anketiranih prema spolu, dobi te obrazovanju.

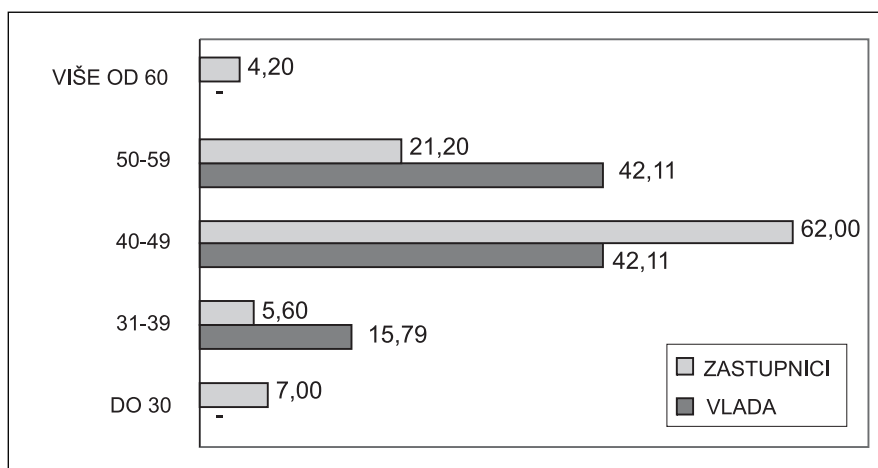
Evidentno je da je politika u velikoj mjeri i dalje privilegirano područje, rezervirano za muškarce, a to podjednako vrijedi za zakonodavnu i za izvršnu vlast. Manjak žena u politici može se opravdati činjenicom da je tako u mnogim državama, neovisno o stupnju njihova razvoja ili vrsti političkog sustava, tako da Hrvatska nije izuzetak. Prema dostupnim pokazateljima, prije 1990. godine u zakonodavnoj vlasti Hrvatske zastupljenost žena bila je različita. Od 1945. do 1963. godine u Saboru je bilo 24,1%, žena, od 1965. do 1974. godine 7,9%, a od 1974. do 1990. godine od 18 do 20% prema "ključu" koji je regulirao njihov broj. Od 1990. godine do danas taj se broj postupno povećavao od 4,7% u prvom sazivu, 5,4% u drugom, 8% u trećem i više od 20% u četvrtom (ur. Kasapović, 2001: 199-219).

Tranzicijski period bio je nepovoljan za žene jer su one postale manje poželjna radna snaga na tržištu rada zbog novih tržišnih odnosa i uloge koju imaju u obitelji. Tako im je poli-

Slika 8. Komparativni prikaz – spol ispitanika (u %)

Slika 9. Komparativni prikaz – dob ispitanika (u %)

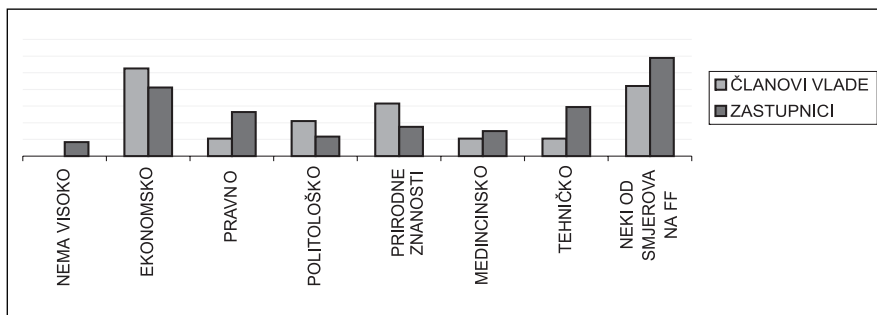

tika, kao i druge društvene aktivnosti, postala još nedostupnija.

Ako usporedimo sociodemografska obilježja anketiranih zastupnika s ukupnom populacijom, prema popisu stanovništva iz 2001. godine, možemo zaključiti da prema istraživanim parametrima parlament nije odraz stvarne populacijske slike. Popis je pokazao da su žene izrazito slabo zastupljene jer je njihov udio u parlamentu oko 20%, a u populaciji iznad 15 godina one čine 50,3%. Muškarci su izrazito nadpred-

stavljeni jer ih u parlamentu ima oko 80%, a prema popisu stanovništva ima ih 49,7%.

Politička elita najviše je zastupljena u skupini od 40 do 49 godina. Vidljiva je slaba zastupljenost mladih do 30 godina u visokoj politici. Do sličnih podataka došla su i ranija istraživanja, koja su mlade smjestila na margine politike (Ilišin, 1999). Članovi Vlade otvoreniji su prema populaciji starijoj od 30 godina, a nju uglavnom osim dobi karakterizira i dobro obrazovanje.

Slika 10. Komparativni prikaz – obrazovanje

Slika 10. prikazuje profile obrazovanja anketiranih, iz koje je vidljivo da je za funkcije u Vladi neophodno visoko obrazovanje. Indikativan je podatak o velikom postotku humanističkog profila (najčešće se radi o profesorima stranih jezika, sociologije, psihologije, pedagogije i drugih smjerova na Filozofskom fakultetu) koji nam posredno pokazuje iz kojeg sektora pojedinci dolaze u aktivnu politiku. Gotovo je sigurno da se politička elita ne regrutira iz sfere gospodarstva, u kojoj vrijede drugi mehanizmi napredovanja u karijeri. Zaposleni u javnom sektoru (školstvo, javna uprava i sl.) najčešće se odlučuju za aktivno bavljenje visokom politikom.

Komparativni prikaz dodatnog obrazovanja nakon redovitog školovanja pokazuje ohrabrujuću tendenciju, prema kojoj politička elita shvaća važnost cjeloživotnog učenja, što je posljedica razvoja modernog društva.

Na osnovi obrazovnog profila roditelja moguće je utvrditi sljedeće: roditelji anketiranih imali su niži stupanj obrazovanja, a majke su bile slabije obrazovane od očeva. Veći je postotak visokoobrazovanih roditelja anketiranih članova Vlade od roditelja saborskih zastupnika, iz čega se može za-

ključiti da članovi Vlade većim dijelom potječu iz srednjih ili viših društvenih slojeva.

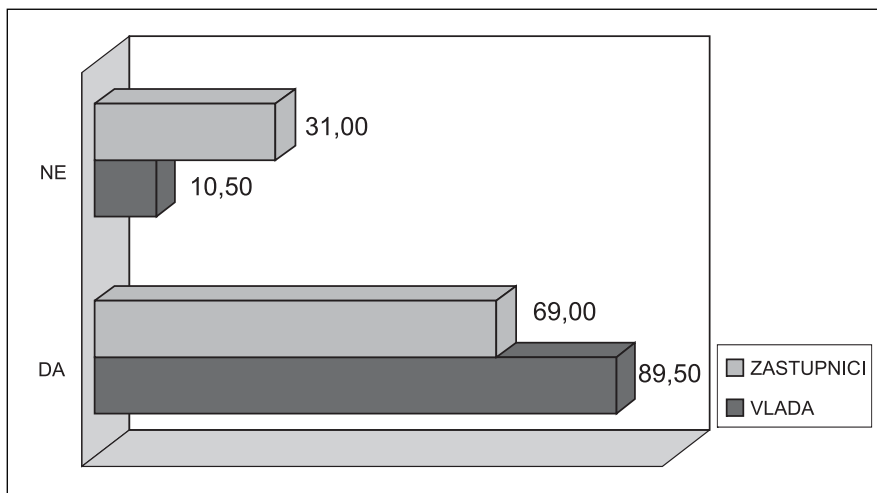
5. Zaključak

Stup je svakoga modernog, demokratskog društva politička elita sastavljena od najviših predstavnika političke vlasti ili državnih dužnosnika koji su na svoju dužnost imenovani političkim putem. Njezina snaga proizlazi iz vlasti kao oblika političke moći koji joj osigurava snagu i mogućnost legitimnoga političkog djelovanja. Otuda i njezina odgovornost za donošenje obvezujućih političkih odluka. Teorije elita nastojale su ponuditi odgovor na pitanje o raspodjeli moći u društvu, pokazujući da nema učinkovitog upravljanja zajednicom bez manjine koja bi morala posjedovati elitističke osobine, ali i druge vještine i kompetencije.

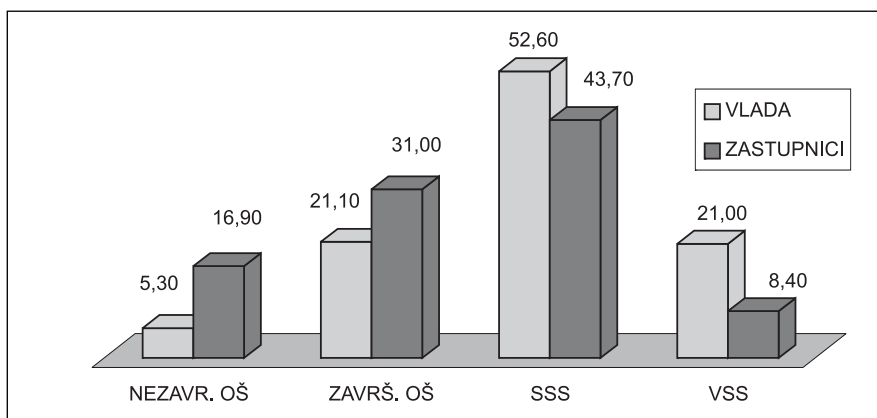
Hrvatska politička elita, posebno u ovom konsolidacijskom razdoblju, pokazala je neka elitistička svojstva, a u tranzicijskom razdoblju njezina je uloga bila vrlo snažna i odgovorna. Mnoge političke odluke i postupci danas mogu biti objašnjeni nedostatkom kompetencija političke elite.

Analiza sociodemografskih obilježja anketiranih pokazuje da je visoka

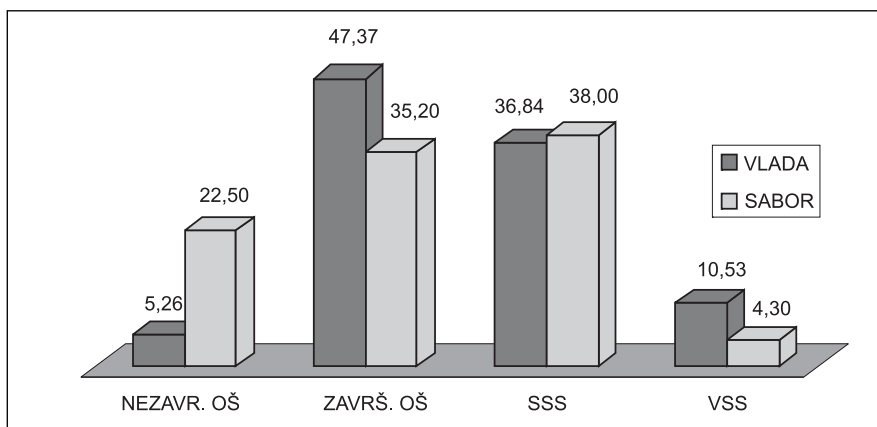
Slika 11. Komparativni prikaz – dodatno obrazovanje (u %)

Slika 12. Komparativni prikaz – obrazovanje oca (u %)

Slika 13. Komparativni prikaz – obrazovanje majke (u %)

politika namijenjena pretežno muškarcima. Manjak žena u politici nije obilježje samo postsocijalističkih društava, nego je pravilo i u razvijenim državama. Dob anketiranih pokazuje da su najviše zastupljeni oni iz skupine od 40 do 49 godina. Manjak mladih do 30 godina pokazuje da političke stranke ne provode adekvatnu regrutaciju članova na visoke političke funkcije.

Obrazovna struktura ukazuje da preteže profil visokoškolskog obrazovanja. Prema vrsti visokoškolske obrazovne strukture može se zaključiti da u visoku politiku ulaze pojedinci iz javnog sektora sa završenim studijem društveno-humanističkih znanosti.

Obrazovanje roditelja anketiranih političara pokazuje njihovu skromnu

socijalnu pozadinu: velika većina ima roditelje koji su nižeobrazovani, pri čemu su majke redovito slabije obrazovane od očeva. Kod anketiranih članova Vlade postoji odstupanje od tog obrasca, i to u višoj razini obrazovanja anketiranih, ali i njihovih roditelja.

Karakteristična je tendencija dodatnog obrazovanja nakon redovitog školovanja, koja pokazuje da je u političara prisutna svijest o potrebi stalnog učenja.

Analiza sociodemografskih obilježja pomoćni je kriterij za vrednovanje pozicije anketiranih, koja uz mehanizme regrutacije daje sliku o razumijevanju i prakticiranju uloge koju trenutno obavljaju, ali najznačajnija je kod utvrđivanja profila političke elite.

LITERATURA

- Burton, Michael, G. / Higley, John / Gunther, Richard, 1992: *Elites and democratic consolidation in Latin America and Southern Europe*, Cambridge University Press, London
- Burton, Michel G. / Higley, John, 1987: Elite Settlements, u: *American Sociological Review* (52) June: 295-306
- Cotta, Mauricio, 2000: *European Political Elites in Comparison: the Long Road and Convergence*, <http://www.eurelite.com>
- González Enriquez, Carmen, 1998: Elites and Decommunization in Eastern Europe, u: Higley, John/ Pakulski, Jan / Wesolowski, Jacek (ur.), *Postcommunist Elites and Democracy in Eastern Europe*, Macmillan, London: 277-295
- Grdešić, Ivan / Kasapović, Mirjana / Šiber, Ivan / Zakošek, Nenad, 1991: *Hrvatska u izborima 90.*, Naprijed, Zagreb
- Gunther, Richard / Pule, Hans-Jurgen / Diamandouras, Nikoforos (ur.), 1995: *The Politics of Democratic Consolidation. Southern Europe in Comparative Perspective*, Baltimor, London
- Hague, Rod / Harrop, Martin / Breslin, Shaun, 2001: *Komparativna vladavina i politika*, FPZ, Zagreb
- Haralambos, Michel / Halborn, Martin, 2002: *Sociologija – teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb: 588-682

- Hein, Christoph, 1998: *Politika i intelektualci*, Svesci, Kršćanska sadašnjost (91): 61-64
- Higley, John / Moore, Gwen, 2001: Political Elite Studies at the Year 2000, *International Review of Sociology* (11) 2: 175-180
- Ilišin, Vlasta, 1999: *Mladi na marginama društva i politike*, Alinea, Zagreb
- Ilišin, Vlasta, 1999a: Strukturna dinamika hrvatskog parlamenta, *Politička misao* (36) 3: 151-174
- Ilišin, Vlasta, 2001: Hrvatski sabor 2000: strukturne značajke i promjene, *Politička misao* (38): 42-67
- Jović, Dejan, 1993: Politički stavovi i pozicija hrvatskih saborskih zastupnika u mandatu 1990-1992, *Politička misao* 30 (4): 53-73
- Kasapović, Mirjana, 2001: Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj, u: Kasapović, Mirjana (ur.) *Hrvatska politika 1990.-2000.*, FPZ, Zagreb: 15-40
- Leinert-Novosel, Smiljana, 2001: Politika sabora prema "ženskom pitanju" u: Kasapović, Mirjana (ur.) *Hrvatska politika 1990.-2000.*, FPZ, Zagreb: 199-220.
- Petak, Zdravko, 2001: *Javna dobra i političko odlučivanje*, FPZ, Zagreb
- Putnam, Robert, 1976: *The comparative study of political elites*, Print-hall, New Jersey
- Putnam, Robert, 1993: *Making Democracy Work*, Princeton University Press, Princeton
- Putnam, Robert, 2003: *Kako demokraciju učiniti djelotvornom: civilne tradicije u modernoj Italiji*, FPZ, Zagreb
- Sekulić, Duško / Šporer, Željka, 2002: Political Transformation and Elite Formation in Croatia, *European Sociological Review* (18): 85-100
- Udovičić, Božo, 1999: *Statisti u demokraciji: čitanka za buduću povijest*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
- Zakošek, Nenad, 1993: Hrvatski parlament u razdoblju demokratske tranzicije, *Politička misao* (29) 3: 81-92
- Zakošek, Nenad, 1998: *Elitenwandel in Kroatien 1989-1995*, Südosteuropäergesellschaft, München: 279-282
- Zakošek, Nenad, 2002: *Politički sustav Hrvatske*, FPZ, Zagreb

Internetske adrese

- <http://www.sabor.hr> – Sabor Republike Hrvatske
- <http://www.predsjednik.hr> – Predsjednik Republike Hrvatske
- <http://www.vlada.hr> – Vlada Republike Hrvatske
- <http://www.hidra.hr> – HIDRA
- <http://www.dzs.hr> – Državni zavod za statistiku
- <http://www-pf.eb.com> – Enciklopedija Britanica on-line
- <http://www.politicalinformation.net> – Enciklopedija o politološkim informacijama
- <http://www.ku.edu> – Erik Herron's Guide to Politics in East Central Europe and Eurasia

Sociodemographic Characteristics of Croatian MPs and Croatian Government Officials 2000-2003

SUMMARY The article analyses sociodemographic characteristics of the Croatian MPs in the fourth term (2000-2003) and Croatian government officials (2000-2003), based on a conducted survey. The lack of empirical research of the Croatian political élite since 1990 is the main reason why it is not possible to establish with certainty measurable indicators of changes in their social structure and comings and goings. The analysis of sociodemographic characteristics of MPs and government officials is a method for better understanding of structural changes, and the data on sex, age, and type and level of education ensure better understanding of some specific qualities of the Croatian political élite. Sociodemographic characteristics of the parents of the interviewed MPs and government officials show that members of the political élite have found a successful channel of social promotion through their engagement in politics. The results have shown that high politics is a privilege of mostly highly educated men older than 40, who have graduated in social sciences, with an evident lack of women and the young in politics.

KEYWORDS political élite, sociodemographic characteristics of politicians, political authority and social promotion, gender structure of political élite